

Posibilități de completare a textilelor realizate în diferite tehnici

Andrea Várfalvi

De multe ori în restaurarea textilelor cu pierderi de material, materialele de consolidare sau de susținere împlinesc și rolul completării. În schimb, în funcție de tehnica originală de elaborare a textilelor, pe lângă aceasta mai există numeroase alte metode de a completa lacunele. Studiul de față va prezenta câteva dintre acestea.

Studiul oferă o scurtă inventariere a tipurilor de textile, în funcție de tehnica de realizare a acestora. Aceasta va fi urmată de enumerarea tehnicilor de completare, ilustrată cu exemple de restaurare pe artefacte din colecții ungare.¹ Pe lângă exemplele prezentate, cazurile descrise în documentațiile și publicațiile menționate în notele de subsol pot completa studiul acestui subiect.

Textilele se împart în două categorii majore în funcție de tehnica lor. La textilele din prima categorie modelele țesăturilor se obțin prin țesere. Din această categorie fac parte stofele realizate cu războiul sau rama de țesut trecând suveica prin mai multe fire de urzeală. Acestea sunt: stofele simple, catifeaua, covoarele țesute și înnodate, tapiseriile și lampasurile (vipuștile). Tot aici se numără șnururile obținute prin înnodarea sau croșetarea uneia sau a două fire, dantelele cusute sau lucrate cu ciocănele, tricotașele, macrameele, împletiturile și produsele croșetate.

Cealaltă categorie este reprezentată de acele textile care sunt decorate ulterior țeserii lor prin tehnici diferite de cea originală. Asemenea exemple sunt textilele pictate (prin imprimare) sau vopsite (batic, plangi, tritik) cu diverse modele, respectiv broderiile, aplicațiunile, flitterele, decorațiunile din nasturi sau alte elemente decorative.²

Completarea tipurilor amintite se poate realiza în tehnici diferite chiar și în cadrul aceluiaș tip. Metoda aleasă poate diferi de la piesă la piesă în funcție de gradul degradărilor.

Între completările lipsurilor la textilele bidimensionale și cele tridimensionale nu există diferență nici în tehnica, nici în materialele folosite. Diferența constă doar în executare.

În cazul îmbrăcămintelor și al textilelor tridimensionale, completarea trebuie realizată – pe cât posibil – fără descoasere sau doar cu descoasere parțială, păstrând forma spațială.

Investigațiile materialelor și ale tehnicilor de confecționare ne oferă informații privind structura materialelor de bază, gradul de degradare al obiectului, tehnica de realizare și efectul acesteia asupra materialelor organice sau dacă sunt prezente, asupra celor anorganice. Aceste rezultate influențează alegerea metodelor și materialelor utilizate la completare.

Studierea literaturii de specialitate autohtone și străine poate contribui prin analogii la deciderea unor întrebări privind intervențiile de restaurare.

În probleme de etică poate fi de ajutor în stabilirea necesității, respectiv a gradului de intervenție, consultarea cu proprietarul/curatorul colecției de proveniență și cu istoricul de artă.

La materialele auxiliare avem posibilitatea de a îndepărta substanțele de preparare a țesăturilor urmând a forma completările, vopsirea materialelor auxiliare, respectiv la textile tridimensionale: pregătirea structurii de susținere, de umplere.

1. Completarea textilei de bază

Putem efectua completarea textilei de bază fie prin consolidare (dublare), fie prin consolidare și întrețesere de fire, consolidare și inserare de textilă de completare, respectiv prin țesere, înnodare și croșetare.

1.1. Consolidare

Prin consolidare se înțelege de obicei fixarea prin coasere de conservare sau lipire (dublare) a textilei subțiri, slăbite pe o textilă de susținere. Această textilă de consolidare joacă în acelaș timp și rolul completării lacunelor (*fig. 1*).

Prin coaserea de conservare se urmărește răspândirea uniformă a tensiunilor interne ale textilei prin cusături ritmice de însăilare. Marginile lacunelor, respectiv capetele firelor rupte sau desprinse se fixează de textila de susținere prin a.n. cusături de cuprindere.

La acele textile foarte deteriorate, rigide, fragilizate, pulverulente, la care coaserea nu se poate aplica datorită efectului distructiv al împungerii acului, se apelează la lipirea textilei slăbite pe țesătura de consolidare. La alegerea adezivilor trebuie luate în considerare reversibilitatea, îmbătrânirea adezivului, și menținerea aspectului

¹ Restaurările ale căror realizatori nu sunt însemnate cu note de subsol, au fost realizate de autorul articolului.

² László 1989. 3. p., E. Nagy – Kralóvánszky – Mátéffy – Járó 1993. pp. 6–154.

textilei originale după tratament. Adezivii sintetici folosiți la dublare nu se pot îndepărta după aplicare, de aceea această intervenție trebuie să constituie ultima opțiune, când nu există altă metodă pentru salvarea artefactului slăbit.³

La alegerea textilei de consolidare nu în toate cazurile se urmărește completarea cu același tip de textilă. Materialul auxiliar utilizat, pe lângă îndeplinirea funcției sale de susținere, trebuie să corespundă și din punct de vedere estetic, să armonizeze vizual cu obiectul completat. De exemplu în cazul unei țesături slăbite de tip atlas, care și-a pierdut luciul, este mai potrivită completarea cu o țesătură de același tip, dar pe bază de bumbac, deoarece aceasta dă un aspect mai unitar, decât o completare din atlas nou de mătase.

Consolidarea se poate realiza dintr-un singur material dacă textila deteriorată este într-o culoare sau culoarea de fundal este dominantă față de model. Dacă piesa originală este decorată pe suprafețe mari cu diferite culori și lacunele se prezintă risipite pe suprafețe de diferite culori, putem fixa local zonele slăbite pe bucăți mici de textile. Completarea locală se realizează cu bucăți de material care depășesc puțin marginile lacunelor. Dacă se consideră necesar, după realizarea operației descrise mai sus, se poate fixa întreaga piesă, prin coasere, pe o textilă de consolidare subțire, care se întinde sub întreaga suprafață a textilei originale.

La țesăturile decolorate în pete, este de preferat ca textila de susținere să se vopsească într-o nuanță intermediară, între cea mai închisă și cea mai deschisă nuanță a materialului original, deoarece ar fi greu de obținut o suprafață la fel de neuniformă ca piesa originală.

Dacă o piesă tridimensională, original într-o culoare s-a decolorat în nuanțe diferite, completarea se poate realiza și prin îmbinarea mai multor bucăți de textile de nuanțe diferite, cu condiția ca îmbinarea acestora să urmeze liniile de croială originale. S-a optat pentru această tehnică de exemplu la restaurarea unei rochii de copil din India, din sec. al 19-lea⁴.

Această îmbrăcăminte s-a realizat dintr-o mătase țesută cu legătură de pânză cu modele din fire metalice de argint aurit. Modelul era compus dintr-o structură de linii înguste, care formau câmpuri pătrate cuprinzând modelele figurative. Bordura textilei reprezintă vrejuri și flori colorate. Fața și spatele hainei sunt croite din același material, decolteul și mânecile sunt decorate cu volane.

Înainte de restaurare piesa era șifonată, în stare precară, dealungul umerilor și pe linia sânilor se observau dungi verticale accentuate în urma împăturirilor. Volanele decorative s-au aplatizat, în unele locuri s-au turtit. Pe margini se păstrau urmele punctate regulat ale cusăturilor cu mașina de cusut, în care pe alocuri s-au păstrat și fragmente de ață. Suprafața textilei prezenta mai multe lacu-

ne de dimensiuni reduse. De-a lungul lacunelor atât firele de urzeală, cât și cele de băteală, respectiv firele metalice erau desprinse. Mătasea s-a decolorat neuniform: mai accentuat pe fața rochiei decât pe spatele acesteia.

Îmbrăcămintea a fost consolidată anterior prin coasere: s-a folosit o textilă mai puțin potrivită ca textură și culoare cu cea originală, pe care originalul s-a fixat grosier dealungul lacunelor cu un fir mai gros și unul mai subțire. Fragmente lipsă ale tivuirilor volanelor au fost completate din materialul de susținere. Căptușirea volanelor nu s-a realizat, s-au completat doar lacunele cu bucăți de material croite pe mărime. Volanele de la mâneci au fost fixate la locul lor printr-o cusătură de însăilare de-a lungul unuia din șirul dublu de împunsături. Căptușeala – presupus – originală a rochiei de pânză de culoare naturală a fost îndepărtată, după cum ne indică un fragment păstrat sub volanul mânecii drepte (*foto 1–2.*)

Noua restaurare a piesei a fost indicată de necesitatea îndepărtării intervențiilor neprofesionale ale restaurării anterioare, respectiv prevenirea unor noi degradări. Materialul de susținere decolorat, nepotrivit în culoare cu mătasea originală și împunsăturile grosiere și-au pierdut capacitatea de susținere, de aceea a fost necesară îndepărtarea acestora.

Cusăturile de asamblare originale au fost desfăcute anterior, astfel descoaserea diferitelor părți necesară consolidării prin coasere în plan – de preferat – nu s-a lovit de probleme de etică. La volane a fost necesară descoaserea unei singure cusături originale (*foto 3.*)

După efectuarea curățirilor, sub textila originală s-a inserat o mătase țesută cu legătură de pânză vopsită în două nuanțe (*foto 4.*) Cele două straturi s-au fixat între ele de-a lungul lacunelor cu ață de mătase vopsită în nuanța potrivită, aplicând cusătură de cuprindere. La volanul decolteului ar fi deranjat ca aspect aplicarea unei completări îmbinate din două nuanțe pe linia umărului. De aceea s-a optat pentru realizarea întregii tivuri a decolteului din nuanța mai închisă, potrivită culorii spatelui.

Fixarea la materialul de susținere a fragmentului provenit din căptușeala originală presupusă poate contribui la cercetările din viitor. Din aceleași considerente s-a decis și pentru păstrarea fragmentelor de ață de bumbac originale (?)

Conservarea pieselor componente croite separat a fost urmată de asamblarea rochiei prin cusături de tipul celor de mașină, cu ață de bumbac de culoare naturală. Mai multe cusături de pe rochie au rămas necompletate, pentru că în lipsa analogiilor nu s-a putut stabili un rol al acestora. De exemplu împunsăturile din jurul decolteului pot fi urmele unei cusături decorative dar pot semnala și lipsa unor piese pierdute. De aceea în cursul restaurării s-au refăcut doar acele cusături care au avut rol funcțional (*foto 5–6.*)

Dacă scopul consolidării textilei slăbite este doar redarea rezistenței acesteia păstrând aspectul fragmentar, fără completarea lipsurilor, atunci fixarea se realizează cu o țesătură într-o culoare, chiar dacă originalul are modele

³ Timárné Balázs 1991. pp. 79–112.

⁴ Rochia aparține Muzeului de Artă Est-Asiatică "Hopp Ferenc". Nr. de inventar: 62105

multicolore, materialul de susținere putând fi eventual total diferit de original prin textură și culoare.⁵

Pentru consolidarea prin coasere se folosește de regulă același tip de ață, dar mai subțire și unde este nevoie se vopsește. Textilele nu foarte groase se pot coase cu fire de mătase chiar dacă originalul este de alt tip, de exemplu pe bază de bumbac, deoarece firele de mătase se integrează aproape invizibil în structurile de bumbac ale textilei originale, în timp ce firele de bumbac nu au această calitate.

1.2. Consolidare și inserare de fire

În cazul textilelor groase sau al tapiseriilor, în urma consolidării cu o textilă de susținere, se crează o diferență de nivel între original și textila de consolidare, ceea ce dăunează aspectului estetic. Pentru contravenirea acestei deficiențe, după realizarea consolidării, inserarea de fire pe materialul de bază (de susținere) poate servi drept completare a lipsurilor (fig. 2). Firele sunt fixate pe materialul de bază prin cusături de cuprindere. La textilele colorate, prin această tehnică se pot reda modelele în pete prin inserarea firelor adecvate.

Drept material de bază folosim de regulă tipuri de textile identice cu originalul sau diferite de acela, dar mai subțiri și dense. Ca fire auxiliare se pot folosi ațe identice sau diferite de original ca tip, dar mai subțiri și rezistente. La alegerea firelor de inserat criteriul de bază este asemănarea cu originalul, iar pentru firele auxiliare se pot folosi atât fire identice, cât și diferite, dar în orice caz ele trebuie să fie subțiri.

Tehnica inserării firelor se poate aplica și la textilele subțiri. Dacă ritmul împunsăturilor de cuprindere prin care se fixează firele de inserat așezate pe fundal, coincide cu ritmul cusăturilor de fixare a materialului original cu cel de susținere, atunci suprafețele completate vor fi asemănătoare zonelor doar consolidate. Astfel aspectul textilei completate va fi unitar.⁶

1.3. Consolidare și inserare de țesătură

În cazul textilelor groase după consolidare se poate realiza o completare prin inserarea unor bucăți de mărirea exactă a lacunelor, din material textil de același tip, cu aceeași structură, grosime și aspect asemănător cu originalul. Fixarea acestuia este ușurată de prezența textilei de consolidare, care este densă și mai subțire decât originalul (fig. 3). De obicei această textilă se întinde sub întreaga suprafață originală. Dacă textila originală cu lacune și-a păstrat rezistența mecanică generală bună, atunci consolidarea se poate face și local, doar sub completări. Pentru o fixare adecvată este necesar ca bucățile textile care urmează să consolideze zonele de completat, să depășească în dimensiune limitele lacunelor.

”Sandwich”-ul de textile format din două straturi, dar trei textile, se coase împreună folosind împunsături mici,

care se mulează între firele textilei originale.⁷ De obicei firele auxiliare sunt de același tip ca firele constitutive ale stofei originale, dacă diferă, ele trebuie să fie mai subțiri decât cele ale piesei de restaurat.

1.4. Țesere, înnodare, croșetare

La textilele groase cu legătură simplă de pânză, la covorele țesute și la tapiserii, lacunele se pot completa și prin tehnica originală (fig. 4). Capetele firelor nou inserate se lasă libere pe versoul piesei, semnalând astfel conturul completărilor. În acest caz se țese cu fire identice sau asemănătoare celor originale, cu același tip de răsucire. De exemplu pentru completarea firelor de mătase degradate, fără luciu, putem folosi și fire de bumbac mercerizate.

Firele de urzeală pierdute ale covoarelor țesute sau ale tapiseriilor, este de preferat să se completeze cu același tip de ață ca și originalul, dar mai subțire și mai moale. Introducând firul de completare lângă capătul rupt și subțiat al urzelii originale, putem evita îngroșarea textilei de-a lungul marginii lacunei. Este de preferat ca firele să fie vopsite într-o culoare neutră dar în armonie cu piesa originală, pentru că firele crude, nevopsite ivindu-se între firele de bătătură ale textilei, ar deranja aspectul piesei restaurate. Firele de bătătură de completare trebuie toarse din mai multe fire subțiri de nuanțe diferite. Firul obținut astfel va fi mai moale, mai flexibil și se integrează mai bine în contextul textilei uzate, decolorate, datorită peștricității sale, decât un fir împletit din două fire de aceeași culoare.

În cazul covoarelor țesute trebuie decis care va fi fața piesei dealtfel cu două fețe, deoarece capetele libere ale noilor fire de urzeală și bătătură trebuie ”ascunse” de privitori. De exemplu în cazul unei textile kilim ajută decidera feței, dacă modelele au fost conturate cu o cusătură decorativă sumakh.

Lacunele mari se completează în etape îmbinând treptat porțiunile țesute, evitând astfel tensionarea sau strângerea suprafeței nou formate. Marginile tuturor întregirilor trebuie finisate prin cusături sumakh sau cu alt tip de cusătură de margine (de tivuire).

Dantelele, tricotatele, croșetările, macrameele și împletiturile slăbite, cu pierderi mari de material se pot consolida fără completarea modelelor, prin coaserea lor cu ață de mătase⁸ pe o țesătură rezistentă dar subțire, transparentă.⁹

Dacă textila ajurată are rezistența mecanică bună și prezintă doar lacune mici, acestea se pot completa în tehnica originală – prin nod și cârlig.¹⁰

La acest tip de textile din fire, completările trebuie realizate cu fire, respectiv ațe de același tip, aceeași răsucire și grosime. Completarea firelor metalice se poate efectua și cu fire textile vopsite.¹¹

⁵ B. Perjés – E. Nagy – Tóth 2004. pp. 7–24.

⁶ Tóth 2005.

⁷ Várfalvi 1994.

⁸ E. Nagy 1982.

⁹ Astfel de textilă este a.n. creplin, care este o mătase de culoare naturală, subțire, dar cu legătură rezistentă de pânză, țesută aerat.

¹⁰ Imre 1995.

¹¹ Sipos 1994–95. pp. 231–240.

În cazul plaselor se poate întâmpla ca împungerea în nodurile tari și strânse ale rețelei originale să se dovedească a fi aproape imposibilă, astfel în aceste cazuri completarea realizată se poate fixa de original prin încârligarea nodurilor (ca la croșetare) cu fire subțiri de mătase.¹²

În continuare vom prezenta restaurarea prin completarea a unei piese decorate cu dantelă.

Năframa din pânză de in de culoare naturală, provenind din Ardeal, din secolul al 18-lea, este de formă pătrată. Motivele florale din mijlocul laturilor și din colțuri sunt brodate cu fire de mătase albă și fire metalice. Dantela cu ciocănele de in, înconjoară marginile într-o fâsie îngustă, iar la colțuri atârână în formă ovală.¹³

Înainte de restaurare, pânza de in era șifonată, ruptă, cu găuri, dar în același timp rezistența sa mecanică era bună. Dantelele șifonate, rupte și cu lipsuri s-au întins și erau deformatate (*foto 7*).

Uscarea pe formă de după curățiri, a făcut posibilă stabilirea exactă a locului și dimensiunilor pierderilor de material.

În urma consolidării prin coasere, pânza de in subțiată și slăbită a fost dublată cu un creplin de culoare naturală. Alegerea acestui material de susținere a fost motivată de faptul că așezarea textilei fine slăbite pe același tip de țesătură ar fi îngroșat prea tare piesa. În urma coaserii pe creplin textila și-a păstrat suplețea și după conservare. Completarea năframei a fost realizată prin inserarea între original și materialul de consolidare a unor bucăți de in vopsit, de același tip, structură și grosime cu originalul, croite puțin mai mari decât lacunele. Țesăturile au fost cusute între ele cu fire de mătase vopsite.

Rupturile dantelei au fost fixate prin coasere, încârligând capetele firelor (făcând un ochi în jurul acestora). Ața de mătase aleasă pentru conservare, de culoare naturală, este aproape "invizibil" de subțire, dar în același timp asigură rezistența necesară părților slăbite.

Lipsurile au fost completate în tehnica originală folosind ață de in (*foto 8-9*).

Cu dantele asemănătoare este decorată și acea acoperitură de masa Domnului din secolul al 17-lea, la care din cauza lipsurilor mari de dantelă nu a fost posibilă reconstituirea în tehnica originală, cu conservare prin coasere. Consolidarea pătratului de mătase și a elementelor de dantelă a fost realizată în tehnica descrisă mai sus. Piesa originală a fost fixată pe creplinul de mătase de susținere prin cusături cu fire de mătase vopsite.¹⁴

Pe lângă metodele de conservare descrise mai sus prin consolidare (*fig. 5*) și țesere (*fig. 6*), completarea lacunelor la covoarele înnodate, se poate realiza prin țesere și brodere cu aspectul nodurilor, respectiv cu țesere și înnodare.

Restaurarea covoarelor fragilizate, cu lacune mari constă de obicei din consolidarea cu un material de fond unicolor, cu eventuala semnalare a modelelor prin pete

de culoare sau prin conturarea formelor. La consolidare, textila de susținere nu trebuie să fie neapărat identică cu textila originală, dar trebuie să armonizeze cu aceasta în aspect, să aibă suprafața netedă și structura rezistentă. La coasere putem folosi fire identice cu firele de urzeală sau bătătură ale originalului, sau doar asemănătoare ca tip și grosime, sau mai subțiri, dar rezistente.

În cazul covoarelor, la care nodurile s-au tocit, le putem completa și prin întrețesere de fire, conform descrierilor de mai sus.

Pe lângă consolidarea prin țesere, putem să marcăm și contururile modelelor prin brodere (*fig. 7*). În cazul intervențiilor diferite de tehnica originală, firele folosite pentru realizarea broderilor semnalând nodurile tocite, trebuie să se potrivească (să fie identice sau asemănătoare) în tip, răsucire și grosime cu originalul¹⁵

Întrețeserea covoarelor mai puțin uzate cu doar puține noduri lipsă, cauzează denivelări între textila de susținere și zonele originale. În aceste cazuri, pe lângă țesere se poate aplica și inserarea locală a nodurilor de completare (*fig. 8*). Nodurile de completare se realizează cu fire de același tip sau asemănătoare cu originalul în grosime și torsiune, eventual din fire mai subțiri.¹⁶

2. Completarea ornamentelor

Asemănător textilelor țesute cu modele, și materialele vopsite sau imprimate se completează prin consolidare.

2.1. Completarea textilelor vopsite

În cazul textilelor vopsite, consolidarea este urmată de completare doar în cazuri bine motivate. La pierderile mari completarea constă doar din semnalarea prin contururi a modelelor.

Vopselele folosite trebuie să fie identice sau asemănătoare cu cele identificate la piesa originală – în funcție de rezultatele investigațiilor.

Posibilitatea completării parțiale a textilelor vopsite o vom ilustra prin restaurarea unei steme funerare din secolul al 18-lea.¹⁷

Piesa constă dintr-o pictură în guache cu negru, gri și roșu, pe un fundal din atlas de culoare naturală, în formă dreptunghiulară. În cele patru colțuri sunt reprezentate îngeri, în mijloc într-un chenar oval scris este pictată o stemă cu coroană.

Înainte de restaurare, stema era întinsă pe un carton acid, păstrată sub sticlă. Textila era șifonată, ruptă și cu pierderi de material. Ornamentul pictat era tocit pe alocuri, stratul pictural era pulverulent în unele locuri (*foto 10*).

Primul pas al conservării piesei a fost scoaterea din ramă și s-a dovedit necesară și demontarea de pe cartonul

¹² Szabó 2008.

¹³ Năframa aparține Muzeului de Arte Aplicare. Nr. de inventar: 90.127.1.

¹⁴ Pataki 1995.

¹⁵ Pállné Gyulai 2001.

¹⁶ Mátéfy 2002. pp. 115–119.

¹⁷ Stema aparține Muzeului Național al Ungariei. Nr. de inventar: 1962.8330.

acid. După curățire, textila a fost aranjată redându-i-se forma originală, după care a fost consolidată cu o mătase tip atlas, vopsită. Consolidarea a fost realizată prin coasere de-a lungul conturilor modelelor prin însăilare cu fire de mătase vopsite, iar la rupturi prin cusături de cuprindere. Uzura zonelor pictate a făcut posibilă efectuarea unor cusături de consolidare fără apariția unor noi fisuri pe stratul de culoare.

Retușarea stemei s-a realizat doar la chenar, folosind culori de tempera. Retușul s-a limitat la conturile existente. Pentru a asigura un desen cât mai exact al retușului, pictarea zonelor lipsă a avut loc înainte de coaserea textilei de completare.

Retușul figurilor de îngeri și al coroanei nu a fost necesar, pentru că acestea și în stare deteriorată, fiind încadrate într-un chenar, au oferit o imagine unitară, armonioasă.

Remontarea pe cartonul original ar fi contribuit prin aciditatea acesteia la noi degradări, astfel acesta a fost înlocuit cu un carton neacid (*foto 11*).

2.2. Completarea broderiilor

Completarea broderiilor este indicată de obicei de probleme de statică. Din motive estetice se completează doar acele broderii, unde se păstrează zone mari ale originalului și există analogii corespunzătoare pentru completarea firelor decorative, mergând pe urmele de împunsături originale.

Completarea în tehnica originală se poate realiza cu fire identice sau asemănătoare cu cele ale piesei.

Restaurarea unui ornat din sec. al 18-lea, descris în continuare, prezintă două soluții pentru completarea diferitelor tipuri de broderii.¹⁸

Broderia cu fire de mătase colorate, reprezintă pe o pânză de in de culoare naturală motive figurative și vegetale. Fața și spatele veșmântului căptușit cu materiale de întăritură au fost croite din câte trei bucăți, la cusături și pe margini fiind ornate cu pasmante țesute din fire de in și fire metalice. Modelele sunt decorate pe alocuri cu flittere de cupru.

Înainte de restaurare textila era uzată și prezenta pierderi de material, firele de pe țesătura de bază s-au întins și s-au deformat. În multe locuri broderiile s-au rupt și s-au scărmoșat. Multe dintre firele care fixau aplicațiile din fire de mătase lipseau. În acele locuri, unde broderia lipsea cu desăvârșire au reieșit la suprafață desenele pregătitoare și urmele de împunsături ale cusăturilor anterioare (*foto 12–13*).

Consolidarea prin coasere s-a efectuat abia după ce în urma curățirilor, s-au reșezat firele pe direcțiile originale și s-a redat forma broderiilor scărmoșate. Textilele slăbite au fost consolidate pe întreaga suprafață cu o pânză de in de susținere. Materialul de consolidare a îndeplinit și rolul completării lacunelor. Coaserea între ele a celor două materiale s-a realizat cu fire de in prin cusături de înseilare,

iar la marginile lacunelor prin cusături de cuprindere.

La conservarea firelor de mătase desprinse, fixarea capetelor și completarea firelor lipsă s-a efectuat în paralel, întrucât fixarea originală a firelor de mătase pe veșmânt s-a realizat cu același tip de cusătură de cuprindere, care este general folosită în restaurarea de textile¹⁹ Urmele cusăturilor vechi ieșite în evidență pe materialul de bază între firele de brodare au desemnat locul noilor cusături de conservare, care în acest caz au coincis cu cele de completare (*foto 14*). Pentru deosebirea firelor originale de cele de restaurare, acestea din urmă au fost fire de mătase mult mai subțiri decât cele originale groase și netoarse. După restaurare firele subțiri sunt invizibile din anumite unghiuri, dar prin prezența lor, lăsând urme subțiri liniare pe mănunchiurile de fire ale textilei originale, ele dau același efect optic ca suprafețele intacte (*foto 15*).

Pe ornat s-au pierdut și suprafețe mari de motive florale și vrejuri. Desenele pregătitoare reapărute astfel și urmele cusăturilor au păstrat conturile motivelor (*foto 16*). La completarea broderiilor au fost reconstituite doar secțiunile majore ale vrejurilor lipsă. Pe baza împunsăturilor originale s-a putut efectua completarea broderiei în tehnica originală. Firele folosite au fost fire de mătase netoarse, de aceeași grosime cu firele originale. Completările se pot distinge pe baza urmelor de fire pe materialul de susținere, pe versoul hainei (*foto 17*).

S-a renunțat la reconstituirea florilor, deoarece vrejurile acoperind întreaga suprafață a textilei au contribuit pe deplin la obținerea unui aspect unitar al piesei (*foto 18–19*).

Firele metalice pierdute ale broderiilor sunt de obicei înlocuite cu fire textile vopsite. Cu această tehnică s-a realizat resturarea unei tolbe de săgeți turcești din secolul al 17-lea.²⁰

Tolba ornată cu aplicații de catifea vișinie și cu fire metalice, reprezintă forme vegetale stilizate. Firele de argint și argint aurit au fost împletite în jurul unui mănunchi de fire de bumbac fixate pe un fond de pânză de bumbac. Prin cusături s-au realizat pe suprafață trei tipuri de modele. Latura frontală a tolbei are la bază un buzunar, a cărui deschidere este articulată prin arcuiri. Spatele și interiorul sunt căptușite cu piele, marginile sunt decorate cu o fâșie de pergament roșu.

Piesa, făcând parte din colecția Esterházy, a zăcut ani în șir sub ruinele unei clădiri bombardate²¹, de unde a fost recuperată în stare asemănătoare descoperirilor arheologice.

În consecința celor prezentate mai sus, înainte de restaurare tolba era deteriorată și cu lipsuri. Firele metalice corodate erau tocite și rupte în mai multe locuri. În zonele

¹⁸ Hajdú 2008.

¹⁹ Denumirea acestei cusături decorative: cusătură persană.

²⁰ Tolba aparține Muzeului de Arte Aplicative. Nr. de inventar: 52.2880.

²¹ Despre colecție și condițiile decoperării, vezi mai amănunțit: Várfalvi Andrea - Peller Tamás: „Az Esterházy-gyűjteménybe tartozó, 17. századi magyar nyereg restaurálása”. (*Restaurarea șii maghiare din sec. al 17-lea, aparținând colecției Esterházy*) Múzeumi Műtárgyvédelem (Conservare muzeală) 26. MNM. Bp. 1997. 71. p.

lipsă au ieșit la iveală firele textile de umplere (miezul textil). Fâșia de pergament roșu menită să unească părțile textile cu cele de piele, a devenit fragil și s-a păstrat doar în fragmente. În porțiunile unde s-a pierdut, straturile tolbei s-au desprins între ele (foto 20).

Datorită măsurii diferite de deformare și diferenței tratamentelor de conservare, componentele textile și cele de piele ale tolbei au trebuit desfăcute. Fâșia de pergament roșu fragilizat și-a păstrat doar în puține locuri funcția originală de fixare a straturilor, astfel desprinderea sa a necesitat descoaserea doar a puține fire originale (foto 21).

Consolidarea textilei de bază s-a efectuat cu fire de bumbac pe o pânză de bumbac, precum și fixarea capetelor libere ale firelor metalice. Completarea firelor metalice pierdute a fost necesară în primul rând din motive de statică. Altfel nu ar fi fost posibilă fixarea diferitelor straturi și a fâșiei tivuitoare, datorită consistenței slabe a firelor de bumbac ivite în locul pierderilor de fire metalice. Pe lângă fermitatea necesară, firele metalice completate asigură în continuare și protecția miezului textil. Completarea a fost realizată în tehnica originală, reconstituind formele originale prin coasere, dar în loc de fire metalice s-au folosit fire de bumbac vopsite (foto 22).

În urma reasamblării părților textile și de piele conservate separat, structura tolbei s-a întărit și deasemenea și aspectul estetic s-a îmbunătățit (foto 23).

Pe lângă metodele mai sus menționate trebuie amintită o tehnică aplicată ca parte a conservării prin coasere, dar care nu se utilizează în sine, și anume învelirea în creplin.

Această învelire a țesăturilor simple sau ornate este indicată din motive de structură. Mătasea subțire și transparentă, dar rezistentă asigură protecția dinspre față a textilelor deteriorate consolidate sau completate, prevenind astfel apariția altor degradări ale suprafeței. Un dezavantaj al acestei tehnici este aspectul voalat al textilei, contururile și culorile piesei învelite se estompează.

În cele ce urmează vom prezenta restaurarea prin această tehnică a unui portmoneu german din sec. al 18-lea²², din textilă nedecorată.

Obiectul de artă în formă de scut din mătase verde, are la bază Gros de Tour, motivele sunt cu legătură de atlas. Motivele vegetale și animaliere sunt broderii cu fire de argint și argint aurit. Sub textila brodată se întinde o întăritură de hârtie lipită. Laturile portmoneului sunt din mătase roz cu textură decorativă, cu legătură de damasc.

Înainte de restaurare, fața și spatele obiectului erau în stare bună, însă firele broderiei s-au desprins în mai multe locuri. Mătasea subțire de pe laturi s-a rupt în mai multe locuri de-alungul îndoirilor, probabil în urma uzurii. Printr-o intervenție anterioară de reparare și consolidare, aceste rupturi au fost cusute de-a lungul îmbinărilor cu fața și spatele, prin cusături de cârpire efectuate cu ață de mătase groasă (foto 24).

Textilele brodate erau acide, probabil datorită cartoarelor acide lipite drept întăritură. Pentru a preveni alte

degradări provocate de aciditate, a fost necesară îndepărtarea adezivului de pe versoul mătăsii. În acest scop s-au îndepărtat cusăturile anterioare și piesele separate s-au conservat separat. Descoaserea a ușurat consolidarea prin coasere a țesăturii laterale rupte și cu lipsuri (foto 25).

După consolidarea textilelor brodate și fixarea firelor desprinse, a fost necesară și consolidarea damascului. Taf-taua vopsită²³ aleasă ca material de susținere pentru consolidare a îndeplinit în același timp și rolul completărilor în zonele cu lacune. Deși legăturile acestei țesături diferă de cele ale damascului, această textilă este mai solidă și în textură se potrivește armonios suprafețelor de completat. Cele două textile au fost cusute între ele cu fire de mătase vopsite, prin cusături de înșăilare și de cuprindere.

Degradările mecanice provocate de deschiderea și închiderea portmoneului, probabil vor reapărea în aceleași zone. Pentru a preveni apariția unor noi rupturi, s-a considerat necesară învelirea întregii suprafețe a mătăsii. Stratul subțire de susținere, "de suprastructură", oferă protecția necesară față de acțiunea factorilor mecanici. Înșăilarea celor trei straturi s-a realizat cu fire de mătase vopsite.

După asamblarea pieselor componente ale portmoneului, stratul protector de creplin colorat de pe laturile acestuia, atenuează discrepanțele rezultate din diferențele de textură a completărilor și a celor originale, contribuind astfel la îmbunătățirea aspectului estetic al obiectului (foto 26–27).

Și textilelor brodate li se poate aplica stratul protectiv de creplin vopsit dacă starea acestora impune această metodă. În aceste cazuri este deosebit de importantă stabilirea culorii acestui strat în funcție de modelele originale.²⁴

Conservarea și completarea ornamentelor din fire, nasturi,²⁵ respectiv cea a diferitelor aplicații, coincide cu cele descrise mai sus.

Concluzii

Completarea textilelor deteriorate, cu lipsuri se stabilește pe baza criteriilor estetice și de rezistență. Analizele materialelor și a tehnicii originale, efectuate înainte de restaurare contribuie la alegerea metodelor și materialelor de conservare adecvate.

La executare să evităm soluțiile prea bogate în detalii.

Pentru un efect vizual mai armonios al formelor în spațiu, să semnalăm masa acestora pe baza analogiilor corespunzătoare, iar la reconstituirea ornamentelor trebuie refăcute doar contururile.

Întrucât completarea se realizează în tehnica originală, trebuie să acordăm atenție diferențierii completărilor de original.

²² Portmoneul aparține Muzeului de Arte Aplicate. Nr. de inventar: 10663.

²³ Mătase cu structură de pânză.

²⁴ Pállné Gyulai 2008.

²⁵ Sterbetz 1995. pp. 71–75.

BIBLIOGRAFIE

- B. PERJÉS Judit – E. NAGY Katalin – TÓTH Márta: Anjou-kori selyemeletek konzerválása (*Conservarea unor mătăsuri arheologice din perioada Anjou*). Restaurálási Tanulmányok (Studii de restaurare). Tímár-Balázsy Ágnes emlékkönyv (Volum comemorativ Tímár-Balázsy Ágnes). Pulszky Társaság - Magyar Múzeumi Egyesület. Bp. 2004. pp. 7–24.
- E. NAGY Katalin: Javaslat restaurálási dokumentáció megírásához (*Propunere pentru întocmirea documentației de restaurare*). Kézirat (manuscris). 1996.
- E. NAGY Katalin – KRALOVÁNSZKY Mária – MÁTÉFFY Györk – JÁRÓ Márta: Textiltechnikák (*Tehnici textil*). MNM. Bp. 1993.
- E. NAGY Katalin: 17. sz.-i antependium restaurálása (*Restaurarea unui antependiu din sec. al 17-lea*). Kézirat (manuscris). 1982.
- HAJDÚ Ildikó: Egy 18. századi miseruha restaurálása (*Restaurarea unui veșmânt liturgic din sec. al 18-lea*). Diplomadolgozat (lucrare de diplomă). 2008.
- IMRE Andrea: 17. sz.-i varrott csipke restaurálása (*Restaurarea unei dantele cusute din sec. al 17-lea*). Főiskolai vizsgamunka (lucrare de examen). 1995.
- KRALOVÁNSZKY Mária: Két 1848-as tábornok attilájának újrarestaurálásakor felmerült kérdések (*Întrebări ivite în timpul re-restaurării mantiiilor de tip "attila" a doi generali ai revoluției din 1848*). LÁSZLÓ Emőke: Művészet és mesterség. Textil. Katalógus. (*Artă și meserie. Textile. Catalog.*) Múzsák Közművelődési Kiadó. Bp. 1989.
- Restaurálási Tanulmányok. Tímár Balázsy Ágnes emlékkönyv. (Studii de restaurare. Volum comemorativ Tímár-Balázsy Ágnes) Pulszky Társaság – Magyar Múzeumi Egyesület. Bp. 2004. pp. 7–24.
- MÁTÉFFY Györk: Egy Lotto, Anatóliából (*Un Lotto din Anatolia*). Múzeumi Műtárgyvédelem 28. MNM. Bp. 2002. pp. 115–119.
- MÁTÉFFY Györk: Zászlók, konzerválásuk és restaurálásuk (*Steaguri, conservarea și restaurarea lor*) ISIS Erdélyi Magyar Restaurátor Füzetek 1. Szerk. Kovács P. Haáz Rezső Alapítvány, Székelyudvarhely. 2001. pp. 59–66.
- PATAKI Anikó: 17. sz.-i úrasztali kendő restaurálása (*Restaurarea unei cuverturi de masa Domnului din sec. al 17-lea*). Kézirat. (Manuscris) 1995.
- PÁLLNÉ GYULAI Orsolya: A Splényi huszárezred zászlójának restaurálása (*Restaurarea steagului Regimentului de husari de la Splény*). Diplomadolgozat. (Lucrare de diplomă) 2008.
- PÁLLNÉ GYULAI Orsolya: Bergama szőnyeg restaurálása (*Restaurarea unui covor de Bergama*). Egyetemi vizsgadolgozat (Lucrare de examen). 2001.
- SIPOS Enikő: Egy 16. századi főkötő restaurálásának problémái (*Problemele restaurării unei bonete din sec. al 16-lea*). Folia Historica 19. MNM. Bp. 1994–95. pp. 231–240.
- STERBETZ Katalin: XVIII. századi frakk-kabát restaurálása (*Restaurarea unui frac din sec. al 18-lea*). Múzeumi Műtárgyvédelem 24. MNM. Bp. 1995. pp. 71–75.
- SZABÓ Csabáné: Egy legénykendő restaurálása (*Restaurarea unei năframe de fecior*). Műtárgyvédelmi Asszisztens Középfokú Tanfolyam. Vizsgadolgozat (Lucrare de examen). 2008.
- TIMÁRNNÉ BALÁZSY Ágnes: Irányzatok a textilrestaurálásban a 20. század végén (*Tendințe în restaurarea textilelor la sfârșitul secolului 20*). Múzeumi Műtárgyvédelem 26, MNM. Bp. 1997. pp. 117–126.
- TIMÁRNNÉ BALÁZSY Ágnes.: Sintetikus polimerek a textildublírozásban és megerősítésben (*Polimeri sintetici utilizați în dublarea și consolidarea textilelor*). Múzeumi Műtárgyvédelem. 20. MNM. Bp. 1991. pp. 79–112.
- TÓTH Márta: Rátétes sáv restaurálása, XIX. sz. (*Restaurarea unei benzi cu aplicații, sec. al 19-lea*) Kézirat (Manuscris). 2005.
- VÁRFALVI Andrea: Szempontok textíliák restaurálásának megtervezéséhez (*Criterii în planificarea restaurării textilelor*). Kézirat (Manuscris). 2007.
- Várfalvi Andrea: 18. sz.-i francia kabát restaurálása (*Restaurarea unui palton francez din sec. al 18-lea*). Kézirat (Manuscris). 1994.
- VÁRFALVI Andrea – PELLER Tamás.: Az Esterházy-gyűjteménybe tartozó, 17. századi magyar nyereg restaurálása (*Restaurarea șăii ungurești din sec. al 17-lea aparținând colecției Esterházy*). Múzeumi Műtárgyvédelem 26. MNM. Bp. 1997. pp. 71–89.

Andrea Várfalvi

Restaurator textile și piele

Muzeul Național al Ungariei

Departamentul de Metodică și Pregătire Profesională în Conservare

1425 Budapesta

Könyves Kálman krt. 40.

Tel.: +36-1-210-1338

E-mail: varfalvi.andrea@gmail.com

Traducere: Krisztina Márton

TITLURILE FOTOGRAFIILOR

- Foto 1.* Fața unei rochii de copil din India, sec. al 19-lea, înainte de restaurare
- Foto 2.* Spatele rochiei înainte de restaurare
- Foto 3.* Rochia după descoasere, întinsă în plan
- Foto 4.* Textilele de consolidare vopsite în două nuanțe, așezate sub rochie
- Foto 5.* Fața rochiei după restaurare
- Foto 6.* Spatele rochiei după restaurare
- Foto 7.* Năframă de in transilvăneană din sec. al 18-lea, înainte de restaurare
- Foto 8.* Dantela năframei în timpul restaurării elementelor de dantelă de la colțuri
- Foto 9.* Năframa după restaurare
- Foto 10.* O stemă funerară din sec. al 18-lea înainte de restaurare
- Foto 11.* Stema după restaurare
- Foto 12.* Un ornat din sec. al 18-lea înainte de restaurare
- Foto 13.* Firele de brodat desprinse ale veșmântului
- Foto 14.* Urmele cusăturilor originale au fost de mare ajutor în conservarea prin coasere
- Foto 15.* Broderia ornatului conservată prin coasere
- Foto 16.* Desenul pregătit al modelelor pe veșmânt
- Foto 17.* Completarea parțială a broderiilor veșmântului
- Foto 18.* Ornatul după conservare, fața
- Foto 19.* Ornatul după conservare, spatele

- Foto 20.* Tolbă turcească din sec. al 17-lea, înainte de restaurare
- Foto 21.* Broderie cu fire metalice cu lipsuri de pe buzunarul desprins al tolbei. Detaliu
- Foto 22.* Broderie cu fire metalice completată. Detaliu după restaurare
- Foto 23.* Tolba după restaurare
- Foto 24.* Portmoneu german din sec. al 18-lea, înainte de restaurare
- Foto 25.* Stofa, care constituia latura portmoneului, după descoasere
- Foto 26.* Latura portmoneului după restaurare
- Foto 27.* Portmoneul după restaurare

ILUSTRĂȚII

- Fig. 1.* Consolidare
- Fig. 2.* Consolidare și inserare de fire
- Fig. 3.* Consolidare și inserare de material textil
- Fig. 4.* Țesere
- Fig. 5.* Consolidarea unui covor înnodat
- Fig. 6.* Întreșeserea unui covor înnodat
- Fig. 7.* Țeserea unui covor înnodat, marcarea prin brodere a nodurilor tocite
- Fig. 8.* Întreșeserea unui covor înnodat prin înnodare